

Okul Öncesi Dönemdeki Erken Müdahale Uygulamalarına Farklı Bir Bakış: Üstün Yetenekli Çocuklar için Erken Zenginleştirme *

Adile Gülşah Saranlı ¹

Öz

Bu araştırmanın amacı, sınıfında üstün yetenekli öğrencileri bulunan okul öncesi öğretmenlerinin, zenginleştirme yöntemini bir erken müdahale yöntemi olarak kullanma durumlarıyla ilgili görüşlerini öğrenmektir. Bu kapsamda Renzulli'nin Birinci Tip Zenginleştirme Yöntemiyle farklılaştırılmış okul öncesi fen etkinliklerinin uygulanması sonrasında sınıflarında üstün yetenekli çocuklar bulunan öğretmenlerin çocuklarda gözlemledikleri farklılıklar tespit edilmiştir. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan olgubilim yaklaşımıyla desenlenmiştir. Zenginleştirme yöntemlerinin üstün yetenekli çocukların eğitimindeki faydaları ve erken müdahale yöntemi olarak kullanılmasının gerekliliği bilimsel çevrelerce kabul görmüş bir durumdur. Bununla birlikte özellikle yerli alan yazında Birinci Tip Zenginleştirme anlamında okul öncesi çocuklarına ilişkin uygulanma durumuna ilişkin bilimsel veri olmadığı görülmektedir. Erken çocukluk döneminde gerek ailelerin özel eğitim gerektiren çocuklarına yönelik süpervizyon ihtiyacı, gerekse öğretmenlerin, çocukların tüm eğitsel-davranışsal gelişimi sürecindeki rolleri bu konuya ilişkin farkındalılığı önemli kılmaktadır. Çalışma grubunu, 2015-2016 öğretim yılında özel bir ilköğretim okulunun dört farklı anasınıfının öğretmenleri oluşturmuştur. Çalışmada sınıfında okul öncesi dönem üstün yetenekli çocuk bulunan öğretmenlere üstün yetenekliler ve zenginleştirme konularında uygulamalı eğitimler verilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler bir eğitim-öğretim dönemi boyunca sınıflarında uyguladıkları fen etkinliklerini Renzulli'nin birinci tip zenginleştirme yöntemine göre zenginleştirerek uygulamışlardır. Öğretmenlerden, kendi gözlemlerine göre zenginleştirme uygulamalarının öğrenciler üzerindeki etkilerini değerlendirilmeleri istenmiştir. Açığa çıkan bulgular yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak araştırmacı tarafından elde edilmiştir. Sonuçta, sınıfında üstün yetenekli çocuk bulunan okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi dönemdeki üstün yetenekli çocuklara erken müdahalenin gerekli olduğunu belirttikleri, zenginleştirme yönteminin kullanımının okul öncesi

Anahtar Kelimeler

Üstün yetenekli
Okul öncesi
Erken müdahale
Erken zenginleştirme
Üç Tipli Zenginleştirme Modeli
Birinci Tip Zenginleştirme

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 24.12.2016
Kabul Tarihi: 17.04.2017
Elektronik Yayın Tarihi: 25.04.2017

DOI: 10.15390/EB.2017.7062

* Bu araştırmanın bir bölümü 8-10 Haziran 2015 tarihinde düzenlenen 2. International Eurasian Educational Research Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹ TED Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Türkiye, gulsah.saranli@tedu.edu.tr

pedagojisine ve müfredata uyumunun yüksek olduğu, bu nedenle pratik ve sürdürülebilir olmaya yatkınlık gösterdiği, ayrıca zenginleştirme yönteminin üstün yetenekli çocuğa olduğu kadar normal gelişim gösteren çocuklar için de belli durumlarda katkı sağlayabildiği ortaya konmuştur. Sonuçlar zenginleştirme, aile eğitimi, öğretmen profesyonelleşmesi ve okul öncesi eğitimin bireysel farklılıklara daha zengin-duyarlı katkı sağlayabilmesi kapsamında tartışılmıştır.

Giriş

Bireyin ergenlik ve yetişkinlik dönemi özelliklerinin temellerinin atıldığı erken çocukluk yaşları her tipten çocuğa ulaşabilmek, var olan gelişme potansiyellerini en üst seviyeye çıkarabilmek ve gelişimlerini tehdit eden riskleri ortadan kaldırmak açısından çok önemli bir dönemdir. Üstün yetenekli çocukların sahip olduğu özellikler ve ihtiyaçları, bu çocukların ve ailelerinin erken müdahale girişimlerine muhtaç olduklarını ortaya koymaktadır. Öğrenme hızları ve ilgi alanlarının farklı oluşu, eğitim programlarının ihtiyaçlarını karşılamaması riski, ailelerinin ve eğitimcilerin yanlış yaklaşımları, aşırı duyarlılık ve eş zamanlı olmayan gelişim özellikleri gibi pek çok durum nedeniyle üstün yetenekli çocuklar erken müdahaleye ihtiyaç duymaktadırlar. Bu problem durumlarına erken müdahale edilmediğinde, ileriki yıllarda akademik başarısızlık, sosyal-duygusal sorunlar ve en önemlisi yeteneğini saklama ya da yeteneğin gelişmemesi gibi istenmeyen durumların oluşma ihtimali bulunmaktadır (Saranlı, 2016b, 2017a, 2017b; Saranlı, Er ve Deniz, 2017; Koç ve Saranlı, 2017; Silverman, 2002).

Okul öncesi dönemdeki üstün yetenekli çocuklara yönelik gerçekleştirilebilecek erken müdahale yöntemlerinden birisi zenginleştirme yöntemiyle eğitim programının farklılaştırılmasıdır. Erken zenginleştirme yöntemi uygulandığında, çocuğun eğitim gördüğü ortamdaki materyal ve etkinliklerin içeriği, eğitsel süreçler ve ortaya çıkan sonucun zenginleştirilmesi sağlanarak üstün yetenekli çocukların sağlıklı gelişimi için gereken erken müdahalede bulunulmuş olacaktır. Pek çok kaynakta üstün yetenekli çocukların eğitimlerine yönelik farklılaştırma çalışmalarının zaman kaybetmeden, erken çocukluk döneminde başlaması gerektiği vurgulanmaktadır (Karnes ve Johnson, 1991; Kitano ve Kirby, 1986). Bununla birlikte bu konularda gerçekleştirilmiş çalışmalara ve bunların işe yarayıp yaramadığına ilişkin bilimsel kanıtlara çok az rastlanmaktadır (Koç ve Saranlı, 2017; Metin, Bencik, Yılmaz ve Çalışandemir, 2007, Saranlı, 2016a).

Bu motivasyondan yola çıkarak, bu çalışmada kaynaştırma sınıfında tipik gelişim gösteren ve üstün yetenekli çocuklardan oluşan karma 6 yaş okul öncesi sınıflarındaki fen etkinlikleri bir eğitim-öğretim dönemi (4 ay) boyunca "Renzulli'nin Birinci Tip Zenginleştirme Yöntemi" (Renzulli ve Reis, 1997) kullanılarak zenginleştirilmiş ve öğrencilere uygulanmıştır. Bu uygulamalar sınıf öğretmenleri tarafından, kendilerine verilen üstün yetenekliler ve zenginleştirme eğitimleri sonrasında gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonunda erken zenginleştirme yönteminin üstün yetenekli çocuklar için bir erken müdahale yöntemi olarak kullanılıp kullanılmayacağı, öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırma konusunun önemini ve geri planını ortaya koymak amacıyla bundan sonraki kısımda erken müdahalenin anlamı, üstün yetenekli çocukların hangi açıdan erken müdahale kapsamına girdiği, üstün yetenekliler için uygulanabilecek erken müdahale yöntemleri, zenginleştirme yönteminin tanımı ile adımları ve son olarak da araştırmanın temel soruları hakkında bilgiler verilmiştir.

Erken müdahale, bir çocuğun eğitiminin herhangi bir zamanında mümkün olduğunca erken olarak çocuğun ve ailesinin desteklenmesinde kullanılacak gerekli eylem ve müdahaleyi ifade etmektedir (European Agency for Development in Special Needs Education, 2005). Xu ve Filler (2005), erken müdahale ne kadar erken dönemde başlarsa, çocuğun müdahaleden yararlanma olasılığının da o kadar fazla olacağını ve okul dönemindeki problemlerin önüne geçilebileceğini belirtmişlerdir.

Üstün yetenekli çocukların da erken müdahale kapsamına giren diğer çocuklar kadar erken uyarılma ve desteklenme hakları ve ihtiyaçları vardır. Çünkü üstün yetenekli çocuklardaki gelişim, normal gelişim dediğimiz süreçten farklılık göstermektedir. Bu sebeple de erken müdahale kapsamına giren pek çok destek hizmetine aslında üstün yeteneklilerde de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaçların sebeplerini anlamak için üstün yetenekli çocukların bazı özelliklerini incelemek gereklidir. Üstün yeteneklilik, özellikle erken yaşlarda belli bir veya birkaç gelişim veya yetenek alanında, yaşlılarından ileri olma şeklinde kendini gösterebilmektedir (Davis, Rimm ve Siegle, 2013; Köseoğlu, Kalın Falakaoğlu, Taşdemir ve Saranlı, 2012). Erken yürüme, erken konuşma, alıcı dil gelişiminin erken ve hızlı olması, kitaplara ve okumaya erken ilgi, dilsel ve matematiksel her türlü sembol sistemlerinin, erken kullanımı, ölüm, adalet ve ahlak gibi soyut konuların erken anlaşılması, zihinsel gelişim evrelerine (örneğin, Piaget'in somut işlemler evresine) erken geçiş, erken ve olağanüstü bilgi depolama ve alma (hafıza), erken gülümseme, anne veya temel bakım verenle diğerleri arasındaki ayrımı erken keşfetme, alışılmadık uyanıklık ve merak, gibi pek çok durum üstün yetenekli çocukların özelliklerindedir (Koopmans-Dayton ve Feldhusen, 1987; Louis ve Lewis, 1992; Silverman, 1986).

Yukarıda anlatılan erken gelişimsel farklılıkları gösteren üstün yetenekli çocuklar doğal olarak hem erken yaşlarda hem de hayatları boyunca tipik gelişim gösteren yaşlılarından büyük farklılıklar sergileyeceklerdir. Bununla birlikte, erken müdahale hizmetlerine ulaşma şansları olduğunda, farklı gelişimleri geç olmadan tespit edilip destekleneceğinden potansiyellerini teşvik etmek için daha doğru bir yol çizilmiş olacaktır (Guilbault, 2012; Henderson ve Ebner, 1997). Üstün yetenekli çocuklara erken müdahale edilmesi sayesinde bu çocukların yetenek, ilgi ve becerilerine uygun ev ortamlarının düzenlenmesi, eğitim programlarının hazırlanması, ailelerin ve öğretmenlerin bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi mümkün olabilir. Bu sayede, zihinsel, fiziksel, dil, sosyal ve duygusal gelişimlerinin ulaşabileceği en üst noktaya çıkması da sağlanabilir. Erken tanı ve yeteneklerin erken keşfedilmesi çocukların ruh sağlığını koruyacak önlemlerden bir başkasıdır (Karnes ve Johnson, 1991). Ayrıca erken tanı ve uygun okul öncesi programına yerleştirme sayesinde üstün yetenekli öğrencilerin akademik başarısızlık sorunuyla karşılaşması da erkenden önenebilecektir (Kitano ve Kirby, 1986).

Alan yazına baktığımızda üstün yetenekli çocuklara sunulabilecek erken müdahale yöntemleri olarak pek çok başlık karşımıza çıkmaktadır. Örneğin erken tanı (Karnes, Shwedel ve Linnemeyer, 1981), bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlanması (Kitano ve Kirby, 1986), bilişsel, psikomotor, sosyo-duygusal erken müdahaleler, aile eğitimi ve personel eğitimi anlamında erken müdahaleler (Stile ve Hudson, 1993) gibi pek çok yöntem erken yaştaki üstün yetenekli çocuklar için önerilmektedir. Bunlar dışında alan yazında zenginleştirilmiş okul öncesi programlarının küçük çocuklara üstün potansiyellerini gösterebilme, geliştirebilme ve bu potansiyelin öğretmenler tarafından desteklenmesi fırsatını sunabileceğine ilişkin görüşlerin de sıklıkla dile getirildiği görülmektedir (Guilbault, 2012; Henderson ve Ebner, 1997; Kitano, 1990; Luna, 2002; Mooij, 1999; Silverman, 1992; Walsh, Hodge, Bowes ve Kemp, 2010).

Zenginleştirme Kavramına İlişkin Kuramsal Çerçeve

Bu kısımda öncelikle zenginleştirmenin ne olduğu, süreçte, içerikte ve üründe zenginleştirmenin ne anlama geldiği açıklandıktan sonra bu çalışmada zenginleştirme odaklı olarak yapılanlar paylaşılacaktır. Zenginleştirme en kısa tanımıyla, eğitim içeriğinin daha üst düzey ve karmaşık konuları içerecek şekilde derinleştirilmesi ve değişik konuları kapsayacak şekilde genişletilmesidir. Erken yaştaki üstün yetenekli çocuklar söz konusu olduğunda eğitim programlarının zenginleştirilmesi, en çok akla gelen ve en güncel erken müdahale yöntemlerinden birisidir. Zenginleştirme gibi erken müdahaleler sayesinde üstün yetenekli çocukların ileride yaşayabileceği akademik başarısızlık gibi sorunlar önenebilir ve çocukların gerçek potansiyellerine ulaşmaları kolaylaştırılabilir. Üstün yetenekli okul öncesi dönem çocuklarının eğitim programlarının zenginleştirilmesinin erken müdahale kapsamına girdiği savını destekleyen pek çok kaynak bulunmaktadır (Guilbault, 2012; Henderson ve Ebner, 1997; Luna, 2002; Mooij, 1999; Silverman, 1992; Wals vd., 2010). Bununla birlikte, bu zenginleştirmenin nasıl yapılacağı, hangi kurama, sürece ve zenginleştirme yöntemlerine uygun şekilde geliştirilip uygulanacağı konusunda alan yazında ve

uygulamada büyük bir boşluk bulunmaktadır. Bu boşluğun doldurulabilmesi için başarısını farklı yaş gruplarında, farklı disiplinlerde ve kültürlerde uzun yıllardır kanıtlamış bir zenginleştirme yönteminin okul öncesi etkinliklerini zenginleştirmek için kullanılabileceği düşünülmüştür.

“Üçlü Halka Zeka Kuramı”na göre geliştirilmiş Okul Çapında Zenginleştirme Modeli’ne (Schoolwide Enrichment Model), (Renzulli ve Reis, 1997) dayanan “Üç Tipli Zenginleştirme” yöntemleri, günümüzde oldukça kabul görmüş zenginleştirme yöntemlerindedir. Üç tipli zenginleştirme, adından da anlaşılabilceği üzere “birinci tip, ikinci tip ve üçüncü tip zenginleştirme” şeklinde üç farklı tip zenginleştirme yönteminden bahsetmektedir. Birinci tip zenginleştirme, genel müfredatta bulunmayan zenginleştirme etkinliklerinden oluşur. Bu etkinlikler öğrencilere çeşitli disiplinler, konular, meslekler, kişiler, yerler ve olaylarla ilgili farklı deneyim olanakları sağlar. İkinci tip zenginleştirme, öğrencilerin düşünme, araştırma ve iletişim becerilerinin gelişimini desteklemek amacıyla tasarlanan öğretim yöntemleri ve materyallerini kapsar. Üçüncü tip zenginleştirmede ise öğrenciler yoğun bireysel araştırmalar ve projeler yaparlar. Birinci ve ikinci tür zenginleştirme etkinliklerinde başarılı olan ve özel bir alanda çalışma yapmak isteyen öğrenciler üçüncü tip zenginleştirmeden çok yararlanırlar. (Renzulli ve Reis, 2008; Renzulli ve Reis, 1997’den aktaran Sak, 2010, s. 227-228).

Zenginleştirme konusundaki alan yazın tarandığında yurtdışında özellikle Amerika’da yaygın şekilde kullanılan zenginleştirme yöntemlerinden biri olan “Üç Tipli Zenginleştirme Yöntemi”nin bilimsel, pratik ve sürdürülebilir olma vb. özellikleri nedeniyle farklı yaş gruplarında ve farklı özel gruplarda sıklıkla kullanılmış olduğu görülmektedir (Renzulli ve Reis, 2008, 1997; Sak, 2010, s. 230). Bu zenginleştirme modelinin öğrencilerin gelişimleri üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla çok çeşitli araştırmalar da yapılmıştır. Bu çalışmalarda, model çerçevesinde uygulanan zenginleştirme yöntemlerinin başarılı sonuçlar verdiği (Starko, 1986), modelin hem üstün yetenekli hem normal gelişen hem de özel gereksinimli öğrencilerin eğitimsel bireyselleştirme ihtiyaçlarını karşıladığı (Olenchak, 1991), modelin benimsediği yetenek geliştirme yaklaşımının farklı alt ve özel gruplarda da faydalı olduğu (Reis, Schader, Milne ve Stephens, 2003) ve eğitim programlarının zenginleştirilmesiyle akademik başarının arttığı (Reis vd., 2005) yönünde bulgular ortaya çıkarılmıştır. Bunlar dışında modele özgü zenginleştirme yöntemlerinin öğrencilerin okula devamlarını artırdığı, uzun vadeli uygulamaların akademik başarı, motivasyon artışı gibi etkilerinin olduğu ve öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini daha net şekilde belirleyebilmelerine yardımcı olduğunu gösteren araştırma sonuçları da bulunmaktadır (Gentry, Reis ve Moran, 1999; Reis, Gentry ve Maxfield, 1998; Reis, Gentry ve Park, 1995; Renzulli, 2012). Bunun dışında modelin farklı zenginleştirme yöntemlerinin Türk kültüründe nasıl uygulanabileceğine ilişkin de çeşitli çalışmalar yapılmış olduğu görülmektedir (Saranlı, 2014a, 2014b; Saranlı ve Hernandez Torrano, 2012) Bu modelin zenginleştirme yöntemlerinden olan “Üç Tipli Zenginleştirme Yöntemi”nin (Reis ve Renzulli, 2003) okul öncesindeki üstün yetenekli çocuklara uygulanabileceğine ve bir erken müdahale yöntemi olarak benimsenebileceğine ilişkin kaynaklar olmasına karşın (Saranlı, 2017b; Sloan ve Stedtnitz, 1984), uygulamadaki sonuçlarına ilişkin çok az bilimsel çalışma olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada okul öncesi çocuklarının gelişimsel özelliklerine uygun olması, hem tipik gelişim gösteren hem de üstün yetenekli çocuklara aynı anda, aynı sınıf içerisinde, üstün yetenekli ve tipik gelişim göstereni ayırtmadan uygulanabilmesi, hem de en pratik ve yaygın şekilde kullanılan zenginleştirme tipi olması nedenleriyle üç tipli zenginleştirme yönteminin birinci basamağı olan “Birinci Tip Zenginleştirme” yönteminin okul öncesi fen etkinliklerinde uygulanması ve etkilerine ilişkin öğretmen görüşlerinin analiz edilmesi planlanmıştır.

Yukarıda aktarılan bilgiler ışığında, bu araştırmanın genel amacı, okul öncesi öğretmeni olup, sınıfında üstün yetenekli öğrencileri bulunan öğretmenlerin zenginleştirme yönteminin bu çocuklar için bir erken müdahale yöntemi olarak kullanımı konusundaki görüşlerini öğrenmek ve Renzulli’nin Birinci Tip Zenginleştirme Yöntemiyle farklılaştırılmış okul öncesi fen etkinlikleri uygulamaları sonrasında sınıflarındaki üstün yetenekli çocuklarda gözlemedikleri farklılıkları tespit edebilmektir. Araştırmada cevap aranan temel soru “Renzulli’nin Birinci Tip Zenginleştirme Yöntemi”yle farklılaştırılmış okul öncesi fen etkinliklerinin üstün yetenekli çocuklar için erken müdahale yöntemi

olarak kullanımı ve bu yönetime göre uygulanan etkinliklerin üstün yetenekli çocuklara etkileri konusundaki öğretmen görüşleri nelerdir?"dir. Bu temel problem ışığında araştırmada, aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır.

1. Zenginleştirme yönteminin okul öncesindeki üstün yetenekli çocuklara yönelik erken müdahale yöntemi olarak kullanılmasına ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?
2. Zenginleştirilmiş etkinlikleri hazırlayan ve uygulayan öğretmenlerin etkinliklerini zenginleştirmek için en sık kullandıkları yöntemler nelerdir?
3. Erken müdahale yöntemi olarak kullanılan zenginleştirilmiş fen aktiviteleri sırasında okul öncesi dönemdeki üstün yetenekli çocukların davranışlarında öğretmenleri tarafından gözlemlenen farklılıklar neler olmuştur?

Yöntem

Araştırmanın Türü

Okul öncesi dönemdeki üstün yetenekli çocuklar için gerçekleştirilen zenginleştirme uygulamalarının sonuçlarının öğretmenleri tarafından nasıl algılandığını ortaya koymaya çalışan bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim kullanılmıştır. Olgubilim araştırmalarında veri kaynakları araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışı vurabilecek veya yansıtabilecek bireyler ya da gruplardır. Bu araştırmada olguyu birebir yaşayan kişiler, sınıfında üstün yetenekli çocuk olan ve zenginleştirme yöntemini deneyimleyen okul öncesi öğretmenleri oldukları için tercih edilmişlerdir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Araştırma Grubu

Bu çalışmada belirli özellikleri taşıyan bireylerle (sınıfında üstün yetenekli çocuk bulunan ve zenginleştirme yöntemi eğitimi alan ve uygulayan öğretmenler) çalışılacağı için ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e (2013) göre bu tarz bir örnekleme yönteminde çalışmaya dâhil edilecek birey sayısı genellikle 10'u geçmemelidir denmektedir ve bu durum doğal karşılanmaktadır. Bu çalışmada alan yazının da belirttiği şekilde sınıfında üstün yetenekli olarak tanınmış okul öncesi dönem çocuğu bulunan ve zenginleştirilmiş okul öncesi etkinliklerini deneyimlemiş öğretmenlerin sayısının çok fazla olmaması araştırmanın çalışma grubunun 4 öğretmenden oluşmasını sağlamıştır.

Çalışma özel bir ilköğretim okulunun 4 farklı şubesindeki okul öncesi sınıfı 6 yaş gruplarında gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın yapıldığı okul, genelinde normal gelişim gösteren çocukların devam ettiği bir okuldur. Bununla birlikte çocukların farklı öğrenme ihtiyaçlarından doğan eğitim programı farklılaştırma çalışmaları da gerçekleştirilmektedir. Bu araştırma öncesinde okulun okul öncesi sınıfları genelinde gerçekleştirilen tarama çalışmaları sonucunda, sınıfında üstün yetenekli çocukların olduğu tespit edilen 4 okul öncesi öğretmeni bu çalışmaya dâhil edilmişlerdir. Çalışmanın katılımcıları dört okul öncesi öğretmeni ve her öğretmenin sınıfında bulunan birer üstün yetenekli 6 yaş okul öncesi çocuğudur. Öğretmenlerin sınıflarında bulunan üstün yetenekli öğrencilerden 3'ü erkek, 1'i kız'dır. Çocukların tümünün aileleri üst sosyo-demografik özelliktedir. Hepsinin annesi ve babası birlikte ve üniversite mezunudur. Bu çocukların genel olarak sayısal ve dil gelişiminde yaşlılarından 2 yaş ve üzerinde performans gösterdiği, yapılan gözlemler, mülakatlar ve gelişim değerlendirmeleri ile görülmüş, aynı zamanda okul psikoloğu ile birlikte yapılan Stanford-Binet zekâ testi sonuçlarında da üstün yetenekli oldukları netlik kazanmıştır. Çalışmaya katılan öğretmenlerin hepsi kadındır ve yaşları 21 ile 32 arasında değişmektedir. Öğretmenlerin hepsi de okul öncesi öğretmenliği 4 senelik lisans mezunudur. Bir öğretmen yine bu alanda yüksek lisans yapmaktadır. Öğretmenlik deneyimleri 2 sene ile 12 sene arasında değişmektedir. Çalışmaya katılan öğretmenler çalışmaya başlamadan önce üstün yeteneklilerle ilgili öğretmen eğitimine, zenginleştirme konulu eğitimlere, zenginleştirilmiş etkinlikler hazırlama ve uygulama çalışmalarına katılmaya gönüllü olmuşlardır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmaya katılan öğretmenlerin zenginleştirilmiş etkinlik uygulamalarına ilişkin görüşleri önceden oluşturulmuş olan açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış soru formu vasıtasıyla toplanmıştır. Soru formunda 3 soru yer almaktadır. Soru formunun geçerliği ve güvenilirliğini sağlayabilmek adına üstün yetenekliler, çocuk gelişimi ve okul öncesi alanlarından 3 uzman öğretim üyesinin görüşleri alınarak form son haline getirilmiştir.

Veri Toplama ve Uygulama Süreci

Araştırmanın ilk aşamasında; çalışmaya katılan öğretmenlerin tamamına araştırmanın yürütücüsü tarafından üstün yetenekli çocuklarla ilgili 3 haftalık sürede 12 saatten oluşan bir eğitim verilmiştir. Bu eğitimin amacı öğretmenlere üstün yetenekli çocuklarla ilgili farkındalık kazandırmaktır ve bu kapsamda konular okul öncesi dönemde bulunan üstün yetenekli çocukların özellikleri, tanılanma yöntemleri, gelişimsel farklılıkları, eğitim modelleri, sosyal-duygusal ihtiyaçları ve erken müdahale yöntemlerinden oluşmaktadır.

İkinci aşamada; üstün yeteneklilere ilişkin genel özellikleri içeren eğitimin ardından aynı gruba ek olarak üstün yetenekli çocukların eğitimlerini desteklemek amacıyla sıklıkla kullanılan "Birinci Tip Zenginleştirme Yöntemi" hakkında 16 saatlik uygulamalı bir eğitim verilmiştir. Verilen bu zenginleştirme eğitiminin temelinde *Üç Halkalı Zekâ Kuramı*'na göre geliştirilmiş olan *Okul Çapında Zenginleştirme Modeli* (Renzulli ve Reis, 1997) bulunmaktadır. Tüm bu eğitimler sonucunda araştırmaya katılan öğretmenler üstün yetenekli çocuklar ve zenginleştirme yöntemi konularında toplam 28 saatlik uygulamalı bir eğitim almışlardır. Zenginleştirme eğitimi vermeden önce öğretmenler hâlihazırda genel yöntemlerle okul öncesi dönem çocuklarına yönelik etkinlikler geliştirip sınıflarına uygulamaktaydılar. Aldıkları zenginleştirme eğitimi sonrasında ise, eğitimde öğrendikleri "Birinci Tip Zenginleştirme Yöntemi"ni kullanarak yeni etkinlikler tasarlamışlardır. Sonrasında bu etkinlikleri, içinde üstün yetenekli ve normal gelişim gösteren çocukların olduğu sınıflarındaki fen konulu okul öncesi etkinlikleri içerisinde uygulamışlardır.

Üçüncü ve son aşamada ise; uygulamaların bitiminde çalışmaya katılan öğretmenlerle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme soru formlarındaki açık uçlu sorular ile öğretmenlerin zenginleştirme yöntemi ve zenginleştirilmiş etkinliklere karşı hem kendi algıları hem de üstün yetenekli okul öncesi dönem çocuklarının verdikleri tepkilere ilişkin gözlemleri hakkında çeşitli sorular sorulmuştur. Öğretmenlerin cevapları ses kayıt cihazıyla kayıt edilmiştir. Her görüşme, ortalama olarak 35-45 dakika arasında sürmüştür.

Verilerin Analizi

Olgubilim araştırmalarında veri analizi, yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmaya yöneliktir. Bu amaçla yapılan içerik analizinde verinin kavramsallaştırılması ve olguyu tanımlayabilecek temaların ortaya çıkarılması çabası vardır. Sonuçlar betimsel bir anlatımla sunulur ve sık sık doğrudan alıntılara yer verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu bilgilerden yola çıkarak gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Öncelikle dört öğretmenle gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bilgilerden 25 sayfalık bir veri seti ortaya çıkarılmıştır. Bu veriler incelenerek kendi içinde anlamlı bölümlere ayrılmış ve daha sonra da kodlanmıştır. Kodlama işlemi hem önceden belirlenmiş, hem de süreç içinde oluşan kavram ve kodlara göre gerçekleştirilmiştir. Sonrasında, ilk aşamada ortaya çıkan kodlardan yola çıkılarak bu kodların belirli kategoriler altında toplanması sağlanmıştır. Bu şekilde, toplanan veriler, kodlar aracılığı ile kategorize edilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde ortaya çıkan temalar çerçevesinde elde edilen bulgular açıklanıp yorumlanmıştır. Bulguların araştırma sorularının sıralanışına uygun düzende verilmesine dikkat edilmiştir. Bulgular, gerekli yerlerde öğretmen görüşlerinden doğrudan alıntılar ile desteklenerek sunulmuştur.

Zenginleştirmenin Okul Öncesi Dönemdeki Üstün Yetenekli ve Tipik Gelişim Gösteren Çocuklara Yönelik Kullanımına İlişkin Bulgular

Okul öncesi öğretmenlerine üstün yetenekliler ve zenginleştirme konulu eğitimler verilmiş ve sonrasında Renzulli'nin Birinci Tip Zenginleştirme yöntemini kullanarak kendi zenginleştirdikleri etkinlikleri sınıflarında uygulamaları istenmişti. Bu eğitimler ve uygulamalar sonrasında zenginleştirme yönteminin okul öncesi dönemdeki üstün yetenekli çocuklar için eğitsel bir erken müdahale yöntemi olarak kullanılıp kullanılmayacağına ilişkin görüşleri sorulduğunda araştırmaya katılan 4 öğretmen de bu yöntemin üstün yetenekli çocuk grubu için çok faydalı bir erken müdahale yöntemi olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir.

Tablo 1. Zenginleştirme Yönteminin Okul Öncesi Dönemdeki Üstün Yetenekli Çocuklar için Erken Müdahale Yöntemi Olarak Kullanılması Durumuna İlişkin Görüşler

Tema	Alt Temalar	Öğretmen Görüşleri (f)
Zenginleştirme	Üstün yetenekli çocuğa yönelik eğitim yöntemlerinin farklılaştırılabilmesi	4
Yönteminin Üstün Yetenekli Çocuklara Yönelik Erken Müdahale Amaçlı Kullanımı	Üstün yetenekli çocuğu çoklu uyaranlarla karşı karşıya getirebilme	3
	Üstün yetenekli çocuğun kendi hızında ilerleyebilmesine imkân verme	4
	Üstün yetenekli çocuğun kendini sınıfa ait hissetmesini sağlama	2

Zenginleştirme yönteminin okul öncesi dönemdeki üstün yetenekli çocuklar için bir erken müdahale yöntemi olarak kullanımı konusundaki bu olumlu öğretmen görüşleri incelenmiştir. Tablo 1'de görülebileceği üzere çalışmaya katılan ve sınıfında üstün yetenekli çocuk bulunan tüm öğretmenlerin, bu yöntemin üstün yetenekli çocuğun eğitiminin bireyselleştirilmesi ve çoklu uyaranlara maruz kalmasına zemin hazırlaması sayesinde üstün yetenekli çocuğun farklı gelişim alanlarında ihtiyaç duyduğu zengin uyaranları sağladığını belirtmiştir. Bu sayede öğrenciyi sosyal anlamda sınıfa kattığı için de erken müdahale yöntemi olarak kullanımı konusunda olumlu görüşler bildirmişlerdir. Zenginleştirme yönteminin özellikle eğitsel erken müdahalenin önemli sonuçlarından olan henüz keşfedilmemiş ilgi ve yeteneklerin ortaya çıkarılması ve ayrıca var olanların da rahat bir gelişim ortamı bulabilmeleri konularında öğretmenlere yol gösterdiği aşağıdaki bazı ifadelerden de görülebilmektedir.

“Üstün yetenekli çocuk için zenginleştirirken daha önce biz ne yapıyorduk, materyali alıyorduk, fazlaştırıyorduk, o kadar. Bireyselleştirme anlamında tam olarak nasıl zenginleştireceğimizi bilmiyorduk. Eğitimden sonra zenginleştirme ve bireyselleştirme için ne çok yol olduğunu gördüm, hepsi de yapabileceğim şeylerdi, daha önce düşünmediğim pek çok farklılaştırma yolunun olduğunu ve bunları kullanarak asıl potansiyellerinin nasıl da ortaya çıkabileceğini anladım”(Ö3)

“Zenginleştirme yönteminin aslında tam da üstün yetenekli çocuklar için olduğunu düşündüm çünkü bu çocuklar için tek bir şey yeterli olmuyordu, hep daha fazlası ve çeşitli uyaranlara aç oluyorlardı. Biz yaptığımız etkinliklerde farklı ne katabiliriz diye hep düşünüyorduk ama yöntemini bilmiyorduk. Zenginleştirme de tam da onun üzerine geldi ve sistemli şekilde bir etkinliği nasıl zenginleştirebileceğimizi, uyaranları nasıl organize edip çeşitlendirebileceğimizi gördük.”(Ö1)

“Daha önce sınıftaki üstün yetenekli çocuk için ekstra bir şeyler yapmam gerektiğini hissediyordum ama tam olarak ne yapacağımı bilmiyordum. Onun bireysel özelliklerini ve hızını göz ardı etmeden tüm sınıfa nasıl eğitim vereceğimi bilemiyordum. Sorduğu sorulardan ve olaylara yaklaşımından her anlamda dolu bir çocuk olduğunu görebiliyordum. Eğitimden sonra tüm bu özellikleri nasıl geliştirebileceğim, ne yapacağım aklımda çok netti.”(Ö2)

Bunun dışında görüşmeler sırasında bu konuda 3 öğretmen de zenginleştirme yönteminin sadece üstün yetenekli çocuklar için değil, tipik gelişim gösteren öğrenciler için de kullanılabileceğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Öğretmen görüşlerine ait frekanslar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Zenginleştirme Yönteminin Okul Öncesi Dönemdeki Tipik Gelişim Gösteren Çocuklar İçin Kullanılması Durumuna İlişkin Görüşler

Tema	Alt Temalar	Öğretmen Görüşleri (f)
Zenginleştirme Yönteminin Tipik Gelişim Gösteren Çocuklara Yönelik Eğitimlerini Zenginleştirme Amaçlı Kullanımı	Tipik gelişim gösterenlerin potansiyellerinin ortaya çıkarılması Zenginleştirilmiş eğitimin tipik gelişim gösteren çocuğun gelişimini desteklemesi	2 3

Görüşmeler sırasında zenginleştirme yönteminin tipik gelişim gösteren çocuklar için de faydalı ve kullanışlı bir eğitimsel yöntem olduğunu, aynı anda hem üstün yetenekli hem de tipik gelişim gösteren çocuklara uygulanabileceğini belirten öğretmenler de olmuştur. Bu öğretmenlerin düşüncelerini yansıtan ana temalar ve alt temalar Tablo 2’de, öğretmenlerin bu konudaki tipik bazı ifadeleri de aşağıda sunulmuştur.

“Bence zenginleştirme her yaş ve grup için uygun, sadece üstün potansiyelli çocuklar için değil, her çocuğa uygulanabilir. Üstün potansiyelli çocuk için kazanımları, üst düzey kavramları artırıp, üst gelişim özelliklerine göre daha da çok şey katabiliriz, zenginleştirebiliriz. Ama bunları normal çocuklar için de yapabiliriz. Daha küçük şeyler ekleyebiliriz belki ama yine de ekleyebiliriz bence.”(Ö1)

“Her çocuğun kendi potansiyelinde gelişmeye, çeşitli ve zengin ortamlarda eğitim almaya ihtiyacı var. Her çocuk kendini geliştirebilir. Sınıfa bir uzman konunun gelmesi de çocuk için bir zenginleştirme, yeni bir yer görmek de. Algularının çok açık olduğu bir dönem hepsi için, bu noktada zenginleştirme her grup çocuk için farklı düzeylerde uygulanmalı diye düşünüyorum.”(Ö4)

Öğretmenlerin Etkinliklerinde En Çok Kullanmayı Tercih Ettikleri Zenginleştirme Uygulamalarına İlişkin Bulgular

Araştırmada Renzulli’nin birinci tip zenginleştirme yönteminin içeriği konusunda eğitim alan ve bunları fen etkinliklerinde uygulayan öğretmenlere, etkinlikleri hazırlarken ve uygularken hangi tür zenginleştirme uygulamaları kullandıkları sorulmuştur. Tablo 3’te de görülebileceği gibi öğretmenlerin verdikleri yanıtların Renzulli’nin zenginleştirme uygulamalarından olan içeriğe yönelik, sürece yönelik ve ürüne yönelik şekilde 3’e ayrılan çeşitlere uygun örnekler verdikleri görüldüğünden alt temalar da buna göre aşağıdaki gibi belirlenmiş ve görüşlerin frekansları çıkarılmıştır.

Tablo 3. Öğretmenlerin Etkinliklerinde En Çok Kullanmayı Tercih Ettikleri Zenginleştirme Çeşitleri

Tema	Alt Temalar	Öğretmen Görüşleri (f)
Zenginleştirme çeşitleri	İçeriğe yönelik zenginleştirme	4
	Sürece yönelik zenginleştirme	3
	Ürüne yönelik zenginleştirme	3

Araştırmaya katılan öğretmenlerin hepsi de gerçekleştirdikleri zenginleştirilmiş etkinliklerde yaptıklarını anlatırken içeriğe yönelik zenginleştirme uygulamalarını diğerlerine oranla daha fazla kullandıklarına ilişkin cevaplar vermişlerdir (f=4). İçeriğe yönelik zenginleştirme uygulamasını zenginleştirmede sıklıkla kullandığını belirten öğretmenlerin yaptıkları etkinlik zenginleştirmeleri anlattıkları ifadeler aşağıda sunulmuştur.

“Fen çalışması ile sanat etkinliği çalışmasını birlikte yaptırдыm, hatta yeri geldiğinde fen etkinliğinin içine drama çalışmalarını da kattım. Zenginleştirme yöntemlerinden en çok farklı disiplinleri aynı etkinlikte buluşturmayı kullandığımı düşünüyorum.”(Ö4)

“Farklı etkinlikleri, farklı alanları bir araya getirmeye çalıştım. Bununla birlikte görsel olarak desteklemeyi sevdim. Görsel olarak materyallerimi zenginleştirdim çünkü ilgilerini daha çok çektiğini fark ettim.”(Ö2)

“En çok kavram ve kelime zenginleştirmesini kullandım. Gerçek dünyadan ve üst düzey kavramlar ekleyerek fen etkinliklerimi zenginleştirmeye çalıştım. Gerçek yaşamla bağdaştırdım.”(Ö1)

“Etkinlik sırasında farklı ve alışılmadık materyalleri kullanmayı sevdim. Örneğin daha önce hiç aklıma gelmeyen şeyleri, mesela mutfak tartısını, barometreyi, ateş ölçeri kullandım etkinliğimi zenginleştirmek için.”(Ö3)

Çalışmaya katılan öğretmenlerin yarısı gerçekleştirdikleri zenginleştirilmiş etkinliklerde sürece yönelik zenginleştirme yaptıklarını ifade etmişlerdir (f=2). Bu öğretmenlerden bazılarının bu görüşlerini yansıtan ifadeleri aşağıda sunulmuştur.

“Daha çok aktif şekilde deney yaptırmayı ve onların deneye aktif olarak katılmalarını kullandım. Bununla birlikte kavram zenginleştirmeyi kullandım. Yeri geldikçe daha üst düzeyde kavramları kullanmayı ve tüm öğrencilerimden dönüt almayı çok sevdim. Kendimce bunları kullandım.”(Ö4)

“Ben şahsen bir şeyleri yaparak yaşayarak daha iyi zenginleştirebileceğimi düşündüm çünkü kendim de bu şekilde daha iyi öğrenen bir insan oldum hep. Onları sürece dâhil ederek,- bu bir salata hazırlamak, bahçeye ektiğimiz biberlerin boylarını ölçüp kaydetmek veya kendi sabunumuzu yapmak olabilir- etkinliklerimi çok daha iyi farklılaştırıp zenginleştirdiğimi gördüm.”(Ö3)

Öğretmenlerden gerçekleştirdikleri zenginleştirilmiş etkinliklerde ürüne yönelik zenginleştirme yaptığını ifade edenlere ait görüşler de az sayıda da olsa belirtilmiştir (f=2). Ürüne yönelik zenginleştirme uygulamaları alt temasına giren bir zenginleştirmeye dair öğretmenin ifadesi aşağıda sunulmuştur.

“Daha öncesinde fen etkinlikleri sonunda bir ürün ortaya çıkarmak gibi bir şey hiç aklıma gelmemişti. O yüzden birinci tip zenginleştirmenin en çok bu kısmı ilgimi çekmişti. Bu sefer çocuklarla yaptığım her etkinliğin sonunda olmasa bile çoğunun bitiminde yazılı, görsel veya medyanın kullanıldığı bir ürün oluşturmaya çalıştık.”(Ö3)

Erken Müdahale Yöntemi Olarak Uygulanan Zenginleştirilmiş Fen Aktiviteleri Sırasında Okul Öncesi Dönemdeki Üstün Yetenekli Çocukların Davranışlarında Gözlemlenen Farklılıklara İlişkin Bulgular

Araştırmada zenginleştirilmiş etkinliklerin uygulanması sırasında okul öncesi dönemdeki üstün yetenekli çocukların gözlemlenebilen davranışlarında farklılıklar olup olmadığı öğretmenleri vasıtasıyla anlaşılmasına çalışılmıştır. Bunun için sorulan sorular ışığında Tablo 4'te görülebileceği üzere, üstün yetenekli çocuklara zenginleştirilmiş fen etkinlikleri sırasında sorulan zenginleştirilmiş sorulara verilen cevaplar, çocukların etkinlikteki yaratıcılıklarını kullanımları, etkinlikteki dikkat düzeyleri ve etkinliğe katılım düzeyleri açısından dönem başına göre dikkat çekici düzeyde farklılıklar olduğu belirtilmiştir. Öğretmenlerin ifadelerine göre oluşturulmuş ana ve alt temalara ilişkin tablo ve cevapların frekansları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4. Erken Müdahale Yöntemi Olarak Uygulanan Zenginleştirilmiş Fen Aktiviteleri Sırasında Okul Öncesi Dönemdeki Üstün Yetenekli Çocukların Davranışlarında Gözlemlenen Farklılıklar

Tema	Alt Temalar	Öğretmen Görüşleri
Üstün yetenekli çocukların zenginleştirilmiş etkinlikler	Etkinlikte sorulan sorulara tepkiler	3
sırasındaki fark görülen davranışları	Etkinlikte yaratıcılık kullanımı	2
	Etkinliğe verilen dikkat düzeyi	2
	Etkinliğe katılım düzeyi	3

Çalışmaya katılan öğretmenlerden 3'ü, sınıflarındaki üstün yetenekli çocuğun zenginleştirilmiş etkinliklerin uygulaması esnasında sordukları sorulara karşı daha uyanık, daha dikkatli ve ilgili şekilde yaklaştığını belirtmişlerdir. Öğrencilerin zenginleştirilmiş sorularına bu sefer kendi sorularıyla cevaplar veren, etkinlikten sıkılmayan tam tersine katılım gösteren bir öğrenci profilini yansıttığını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin bazı ifadeleri aşağıda sunulmuştur.

“Normal değerlendirme sorusu sorduğumda sınıftaki üstün yetenekli çocuğun ilgisini çekemiyordum, sıkılıyordu veya yapmak istemiyordu, sorduğum sorunun ona hafif kaçtığını hissediyordum. Ama zenginleştirme için nasıl kullanabileceğimizi öğrendiğimiz Scamper yöntemiyle soru sorduğumda bayağı bir düşündürdü çocukları. Sonrasında direkt parmaklar havada uçtu, öğretmenim böyle olmalı, hayır bence böyle olmalı diye.”(Ö3)

“Sadece üstün yetenekli olan değil, hepsi söylemek istedi. Üstün yetenekli öğrencimde ise benim sorduğum sorunun içeriği zenginleşince etkinliğime daha fazla ilgisini çektiğimi, onun da bana başka sorular yönelttiğini fark ettim. Onu da kazandığımı düşündüm.”(Ö4)

“Zenginleştirilmiş sorular sorduğum zaman herkes cevap vermek istiyordu ben de ben de diye. Yalnız sorularımı bu tarzda sormaya başladığımda, etkinliğe karşı hem ilgi hem de sürdürme açısından özellikle üstün yetenekli öğrencimin çok yoğunlaştığını gördüm.”(Ö2)

Çalışmaya katılan öğretmenlerden ikisi sınıflarındaki üstün yetenekli çocuğun zenginleştirilmiş şekilde sunulan fen etkinlikleri sırasında yaratıcı düşünme becerilerini daha aktif kullandıklarını ifade etmişlerdir. Aynı öğretmenler, zenginleştirilmiş etkinliklerin üstün yetenekli öğrenciler için çok önemli bir kavram olan zorlayıcı fakat aynı zamanda keyifli (challenging) bir ortam yarattığını söylemişler, öğrencilerinin yaratıcılıklarını keşfettiklerini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin bazı ifadeleri aşağıda sunulmuştur.

“Özellikle siz bir bilim adamı olsaydınız ne icat ederdiniz sorusunu içeren etkinlikte tüm hayal gücünü devreye soktu. Hem üstün yetenekli hem de diğer öğrencilerimi bayağı zorladı, bayağı bir düşündürdü. Özellikle üstün yetenekli öğrencim yeni yeni cevaplar buldu sürekli. Örneğin değişik ev icat etti, değişik cep telefonları yaptı, zaman makinesi icat ederim dedi. Sonra normal gelişim gösteren bir kız çocuğu yabancı dilde konuşan turistleri anlamak için bir cihaz icat edeceğini söyledi. Kulağa takılacak basınca karşındaki Almanca konuşsa da alet sana Türkçe çevirecek dedi, çok iyi bir şekilde tanımladı.”(Ö4)

“Fen etkinliklerinde hiç aklıma gelmeyen çok yaratıcı cevaplar verdi. Bu kadarını beklememiştim. Örneğin etkinlik sırasında maddelerin hangilerinin batıp hangilerinin batmadığını, bunun sebebinin ne olabileceğini sorduğumda farklı yanıtlar geldi. Sonra suyun kaldırma kuvvetine geçtim oradan işte geminin neden denizde batmadığını sorduğumda denizin suyu tuzlu gibi bir yanıt geldi.”(Ö3)

Çalışmaya katılan öğretmenlerden 2'si, sınıflarındaki üstün yetenekli çocuğun zenginleştirilmiş şekilde uygulanan fen etkinlikleri sırasındaki dikkat düzeylerinin normal zamana göre çok daha yüksek olduğunu, daha fazla göz kontağı kurduklarını, etkinlikleri daha uzun süre sürdürdükleri, , etkinliğe daha fazla yoğunlaştıklarını gözlemlediklerini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin bazı ifadeleri aşağıda sunulmuştur.

“Çok dikkatli dinliyordu. Bunu da daha çok göz kontağı kurmasından, etkinliğe daha çok katılmasından anladım, Dikkati bayağı yoğundu, ben de çok mutlu oldum o gün.”(Ö2)

“Özellikle zenginleştirme sırasında deney yaptırduğumda ve deneye onu da aktif olarak kattığımda dikkatini çok iyi verdiğini gördüm, ilgisini daha çok çekti. Daha uzun süre dikkati dağılmadan etkinliği sürdürebildi.”(Ö3)

Çalışmaya katılan öğretmenlerden 3’ü, sınıflarındaki üstün yetenekli çocuğun zenginleştirilmiş şekilde uygulanan fen etkinliklerine katılım düzeylerinin normal şekilde ve zenginleştirilmeden işlenen etkinliklere oranla olumlu anlamda farklı olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenler, zenginleştirilmiş etkinliklere hem üstün yetenekli hem normal gelişim gösteren çocukların daha aktif katıldıklarını, öğrencilerin ilgisini daha çok çektiğini, özellikle öğrencinin aktif olarak kendinden bir şeyler katmasının beklendiği etkinliklerde tüm sınıfın etkin olduğunu gördüklerini söylemişlerdir. Öğretmenlerin bazı ifadeleri aşağıda sunulmuştur.

“Zenginleştirilmiş etkinlikleri yaptığım günlerde farklı bir şey yapıyor olduğumu hissediyordum çünkü çok talep oluyordu, hem üstün hem normal gelişen çocuklarda. Ben de söylemek istiyorum, yapmak istiyorum diyen çok oldu. Sanırım etkinliğin içeriği eskiden yaptıklarımızdan farklı olduğu için katılımda fark oluyordu.”(Ö1)

“Zenginleştirdiğimiz fen etkinliklerinin hemen hemen hepsinde çok aktif katılım vardı. Ne olacağını merak etmelerinden, soru sormalarından, dikkatle dinlemelerinden anlıyordum. Örneğin soru sorduğumda daha titiz düşünüyorlardı, ne olabilir bunun sebebi gibi. Sadece üstün olan değil, hepsi düşünüyordu sorunun cevabını. Çok farklı geldi onlara.”(Ö3)

“Normalde zaten çoğu etkinliğe büyük oranda katılıyorlardı, hepsine maske dağıtıyordum, hepsi oynuyordu. Etkinlikleri zenginleştirmeye başladıktan sonra mesela tohum ekmede, toprağı karıştırmada önce ben yapacağım sen sonra yap gibi söylemlerle etkinliğe aktif şekilde katılmak isteyen, yapmak isteyenlerin sayısı daha fazla oldu. Özellikle üstün yetenekli öğrencimin sahip olduğu geçmiş bilgilerini kullandığını, arkadaşlarıyla bildiklerini paylaştığını, bundan çok keyif aldığını da gördüm, özellikle bu durum onun katılımını daha da artırdı. Sanki kendini sınıfa daha ait hissetti.”(Ö4).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Üstün yetenek, özellikle de okul öncesi çağlarda belli bir veya birkaç gelişim alanında ve/veya değişik yetenek alanlarında yaşitlarından ileri olma durumuyla kendini göstermektedir. Bu ileri olma durumu ebeveyn ve öğretmenleri kendine hayran bırakırken aynı zamanda bu tarz ileri gelişimleri olan üstün yetenekli küçük yaştaki çocuklarla nasıl ilgilenilmesi gerektiği konusunda kafalarını da karıştırmaktadır. Okul öncesi dönemdeki üstün yetenekli çocuklar, gelişimlerinin halen devam etmekte olduğu gerçeği ve onlara etiket konmaması gerekliliği göz önüne alınarak genel eğitim programlarının yer aldığı kurumlarda sıklıkla normal gelişim gösteren yaşitlarıyla aynı eğitim programına dâhil olup bu çocuklara yönelik hazırlanan etkinliklere katılmaktadırlar. Bununla birlikte bu durum onların ileride çeşitli sosyal-duygusal problemlerle karşılaşmalarına veya akademik başarısızlık sorunları yaşamalarına neden olabilmektedir. Tüm bu olumsuzlukları önlemek amacıyla okul öncesi dönemdeki üstün yetenekli çocuklara erken müdahalede bulunulması konusu artık göz ardı edilemeyecek durumdadır. Bir an önce çeşitli erken müdahale yöntemlerinin bilimsel sonuçlarının ortaya konması ve bu konuda zengin bir alan yazın ve kaynak oluşturulması gerekmektedir (Guilbault, 2012; Henderson ve Ebner, 1997; Luna, 2002; Mooij, 1999; Silverman, 1992).

Okul öncesi dönemdeki üstün yeteneklilere erken müdahale yöntemlerinden biri olan erken zenginleştirme yöntemi bu çalışmada Renzulli’nin Üç Tipli Zenginleştirme Yönteminin Birinci Tip Zenginleştirme aşaması (Reis ve Renzulli, 2003) kullanılarak karma sınıflarda eğitim gören üstün yetenekli çocuklara fen etkinlikleri sırasında uygulanmıştır. Çocukların öğretmenlerine, onların farklı gelişimsel özellikleri ve ayrıca zenginleştirme yöntemleri hakkında uygulamalı eğitimler verilmiş ve zenginleştirdikleri etkinlikler boyunca öğrencilerini gözlemlemeleri istenmiştir.

Araştırmada ortaya konan bulgular sentezlendiğinde ilk olarak sınıfında üstün yetenekli çocuk bulunan okul öncesi öğretmenlerinin bu dönemdeki üstün yetenekli çocuklara uygulanan birinci tip zenginleştirme yönteminin etkili ve pratikte kullanılabilir bir erken müdahale yöntemi olduğunu düşündüklerinin ortaya çıkmış olduğu söylenebilir. Bu bilgi, alan yazında pek çok farklı yaş düzeyindeki üstün yetenekli çocuk için etkili şekilde kullanıldığı araştırma sonuçlarıyla ortaya konmuş olan zenginleştirme yönteminin (Renzulli ve Reis, 2008, 1997; Sak, 2010; Starko, 1986; Olenchak, 1991; Reis vd., 2003; Reis vd., 2005; Gentry vd., 1999; Reis vd., 1998, Reis vd., 1995; Renzulli, 2012), okul öncesindeki üstün yetenekliler için de kullanılabilirliğini öğretmenlerinin gözünden ortaya koyması açısından önemlidir.

Bugüne kadar zenginleştirmenin okul öncesi dönemdeki çocuklar üzerinde uygulandığında aynı diğer yaş gruplarında olduğu gibi olumlu etkileri olacağını savunan araştırmacılar olmasına karşın (Kitano, 1990; Walsh vd., 2010) özellikle Renzulli'nin Birinci Tip Zenginleştirme yöntemine ilişkin bu yaşa yönelik bilimsel araştırma sonucu ile desteklenmiş verilerin olmayışı bu olgunun gerçek hayattaki sonuçları hakkında net olunamamasına neden olmaktadır. Araştırmaya katılan ve sınıfında üstün yetenekli çocuk bulunan öğretmenlerin tümünün de bu yöntemin üstün yetenekli okul öncesi çocuklarına erken müdahale yöntemi olarak kullanıldığında çok faydalı olduğu, zenginleştirme yönteminin kullanımının okul öncesi pedagojisine ve müfredata uyumlu olması sebebiyle pratik ve sürdürülebilir olduğu gibi yorumları, yöntemin sınıfında üstün yetenekli okul öncesi çocuğu bulunan öğretmenler tarafından onaylanıp desteklendiğine ilişkin kanıtlar olarak yorumlanabilirler. Erken müdahale yöntemi olarak zenginleştirmeyi kullanmanın öğretmenler açısından nasıl algılandığı ve ne anlama geldiği daha derin bir şekilde sorgulandığında öğretmenlerin öncelikle yöntem sayesinde okul öncesi üstün yetenekli çocuğun ihtiyaçlarına daha nitelikli cevap verebildiklerini ve bu amaç doğrultusunda eğitimi farklılaştırabildikleri için yöntemi esnek ve uygulanabilir olarak algıladıkları düşünülmektedir. Farklılaştırma, Stile ve Hudson (1993) tarafından da okul öncesindeki üstün yetenekli çocuklar için uygulanabilecek erken müdahalelerinden birisi olarak önerilmekle birlikte, bu araştırma sonuçları sayesinde uygulamada öğretmenlerin okul öncesi üstün yeteneklileri eğitmede gerçekten işlerini kolaylaştıran, onlara yol gösteren bir yöntem olduğu da görülmüştür.

Bunun dışında öğretmenler, zenginleştirme sayesinde üstün yetenekli çocuğun, sınıfın geneli hızında değil de kendi hızında ilerleyebilmesi durumunun gerçekleşebildiğini bizzat deneyimlemişlerdir. Bu yolla öğretmenlerin üstün yetenekli öğrencilerinin ihtiyaçlarını karma bir sınıf içinde de rahatlıkla karşılayabileceklerini görmelerinin, yöntemin kullanılabilirliğine ilişkin öğretmenlerde olumlu düşünceler oluşturduğu düşünülmektedir. Öğretmenler tarafından dile getirilen bu düşünce de aslında üstün yeteneklilere erken müdahale yöntemlerinden olan eğitsel erken müdahale kategorisine girmektedir. Kitano ve Kirby (1986) eğitsel erken müdahale yöntemlerinden biri olan "Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları"nın üstün yetenekli çocuklara verilebilecek en iyi erken müdahale hizmetlerinden biri olduğunu savunmuş ve bu programlar sayesinde çocukların kendi potansiyelleri ve hızları çerçevesinde gelişimlerini rahatlıkla devam ettirebileceklerini belirtmiştir. Ayrıca öğretmen uygulama ve gözlemlerinden açığa çıkan sınıf yönetimi kazanımları da zenginleştirme yöntemi sayesinde öğretmenlerin kendilerini geliştirmelerini sağlayacak bir araç konumuna gelmektedir. Öğretmenlere sağladığı bu avantajlar yanında üstün yetenekli çocuğun kendini sınıfa ait hissetmesi gibi diğer psiko-sosyal getirileri de olacaktır (Saranlı ve Metin, 2012).

Renzulli'nin Birinci Tip Zenginleştirme yönteminin, üstün yetenekli çocuğun zenginleştirilmiş okul öncesi etkinlikleri sırasında kendini daha iyi ifade edebilmesi konusunda da sosyal-duygusal erken müdahaleye ortam hazırlaması açısından uygun bir örnek oluşturduğu görülmektedir. Üstün yetenekli çocuğun zenginleştirme yönteminin uygulamaları sırasında paylaştığı düşüncelerinin, bilgi ve deneyimlerinin sınıf arkadaşları tarafından kabul ve teşvik görmesi, bu yolla çocuğun kendini grubun bir parçası olarak hissedebilmesi de yine bir başka sosyal-duygusal müdahale yöntemi olarak kabul edilebilir. Kitano (1990) tarafından da belirtildiği üzere zenginleştirilmiş eğitim programları küçük çocukların potansiyellerini ve güçlü oldukları yanları açığa çıkarmaktadır. Var olan potansiyelinin sınıf ortamında kabul görmesi durumu sayesinde kendini sınıfın bir üyesi olarak görmesi, bu tarz öğrencilerin zamanla sınıftan izole edilmesi riskinin de önüne geçerek önemli bir erken müdahale seçeneği haline gelmektedir.

Çalışmamızda, Renzulli'nin Birinci Tip Zenginleştirme yönteminin üstün yetenekli çocuğa olduğu kadar normal gelişim gösteren çocuğa da pek çok faydalarının olduğu yönünde öğretmen görüşleri de ortaya konmuştur. Öğretmenler zenginleştirme yönteminin tipik gelişim gösterdiğini düşündükleri öğrencilerindeki yetenekleri ortaya çıkardığını düşündüklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, gizil yetenekleri olsun veya olmasın her öğrencinin kendi ihtiyaç ve öğrenme stiline uygun şekilde eğitim programında farklılaştırmalar yapılmasının gerekliliği de bu araştırmaya katılan öğretmenler tarafından belirtilmiştir. Tüm bu öğretmen görüşleri zenginleştirme yönteminin üstün yetenekli çocuklar kadar normal gelişim gösteren çocukları da pek çok şekilde geliştirdiğini söyleyen değişik araştırmacılar tarafından desteklenmektedir (Reis vd., 1995; Reis, ve Renzulli, 2003; Renzulli ve Reis, 2008).

Araştırmada okul öncesi fen etkinliklerini zenginleştirerek öğrencilere sunan öğretmenlerin başta içerik zenginleştirme yöntemi olmak üzere süreç ve ürün zenginleştirme gibi Renzulli'nin zenginleştirme yönteminin içeriğini oluşturan tüm yöntemleri kullanabildikleri görülmüştür. Okul öncesi eğitim programının esnek yapıda olma ve bu tür zenginleştirme uygulamalarına uygun olmasının öğretmenlerin uygulamada tüm bu içerik, süreç-ürün zenginleştirmesini yapabilmelerine kolaylık sağladığı düşünülmektedir.

Erken müdahale yöntemi olarak uygulanan zenginleştirilmiş fen aktiviteleri sırasında okul öncesi dönemdeki üstün yetenekli çocukların davranışlarında gözlemlenen farklılıklar açısından bakıldığında ise öğretmenlerin üstün yetenekli çocuklarda gözlemledikleri pek çok farklı öğrenci davranışının erken zenginleştirme şeklinde uygulanan erken müdahale sonucu ortaya çıkmış olduğu söylenebilir. Zenginleştirilmiş etkinlikler sırasında üstün yetenekli çocukların yaratıcılıklarını daha fazla ortaya koyabilmeleri, etkinliği daha dikkatli takip etmeleri, daha aktif şekilde katılım göstermeleri, sorulan zenginleştirilmiş sorulara daha çok cevap vermek istemeleri vb. pek çok davranışları, zenginleştirme yönteminin üstün yetenekli çocukların yeteneklerini koruyup geliştirmek adına olumlu etkilerde bulunduğunu göstermiştir. Çocukların yeteneklerini destekleyen zenginleştirilmiş eğitimler almalarının onların ruhsal sağlıklarını koruyup geliştirdiği kadar (Karnes ve Johnson, 1991), yöntemin üstün yetenekli çocukların potansiyellerini ortaya çıkarıp ileride oluşabilecek akademik başarısızlığı engelleme anlamında da (Kitano, 1990; Kitano ve Kirby, 1986; Walsh vd., 2010) faydalı olma potansiyelini taşıdığı bu araştırmanın sonuçlarıyla da desteklenmiş olmaktadır.

Sonuç olarak, bu araştırmada farklı özelliklere sahip gruplarda pek çok kez başarıyla uygulanan zenginleştirme yönteminin üstün yetenekli çocukların öğrenim gördüğü karma sınıflarda da rahatlıkla uygulanabileceğine ilişkin öğretmen görüşleri ortaya çıkarılmıştır. Okul öncesi yaşlardaki erken ortaya çıkan yeteneklerin söndürülmeden nasıl geliştirilebileceğine ilişkin bilimsel araştırma yöntemlerine dayalı Birinci Tip Zenginleştirme uygulamalarının istenildiği kadar fazla bulunmaması alan yazın tarafından sürekli dile getirilen bir durumdur. Bununla birlikte bu araştırmada bu çocukların eğitimleri konusunda onlarla en fazla zaman geçiren ve en fazla emek harcayan kişilerden olan öğretmenlerinin Renzulli'nin Birinci Tip Zenginleştirme yöntemine ilişkin gözlemleri, okul öncesi üstün yetenekli çocukların potansiyellerini sonuna kadar geliştirebilmeleri için kullanıma uygun esnek, pratik ve pedagojik bir erken müdahale yöntemi olabileceğini gözler önüne sermiştir. Bu araştırmanın az sayıda öğretmen ve üstün yetenekli öğrenciyle yürütülmüş olması sınırlılıklarından birisidir. Bunun dışında bu tarz bir çalışmada ileride öğretmen görüşlerine ek olarak gözlemler ve kontrol listelerinin kullanılması da önerilebilir. Bundan sonrasında yapılabilecek çalışmalar arasında zenginleştirme yönteminin tüm okul öncesi eğitim programına entegre edildiğinde ne gibi sonuçları olabileceğini öğrencileri gözlemleyerek anlamaya çalışan araştırmalar tasarlanması yer alabilir. Özellikle Renzulli'nin modelindeki diğer zenginleştirme yöntemleri olan Tip 2 ve Tip 3 zenginleştirme yöntemlerinin okul öncesi üstün yetenekli çocuklar üzerindeki etkilerini anlamaya yönelik araştırmalar da araştırmacı ve eğitimcilere faydalı olacak sonuçlar ortaya koyacaktır. Bir diğer öneri de, hem özel gereksinimli, hem normal gelişim gösteren, hem de üstün yetenekli çocukların bulunduğu sınıflarda zenginleştirme yönteminin nasıl uygulandığını ve ne gibi etkileri olduğunu gözlemlemek olabilir.

Teşekkür

Bu araştırma 115K814 no'lu "Okul apında Zenginleştirme Modeli'ne Dayalı Zenginleştirme Uygulamalarının İlköğretim Öğrencileri Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi" başlıklı TÜBİTAK 3001 projesi ve ayrıca 14A103 no'lu "Üstün Yeteneklilerin Eđitiminde Üç Tipli Zenginleştirme" başlıklı TED Üniversitesi BAP projesi tarafından desteklenmiştir.

Kaynakça

- Davis, G. A., Rimm, S. B. ve Siegle, D. (2013). *Education of the Gifted and Talented: Pearson New International Edition*. USA: Pearson Publishing Company.
- European Agency for Development in Special Needs Education. (2005). *Early Childhood Intervention Analysis of Situations in Europe Key Aspects and Recommendations Summary Report*. http://www.european-agency.org/publications/ereports/early-childhood-intervention/eci_en.pdf/view adresinden erişildi.
- Gentry, M., Reis, S. M. ve Moran, C. (1999). Expanding Program Opportunities to All Students: The Story of One School. *Gifted Child Today*, 2(4), 36-48.
- Guilbault, K. (2012). *Early enrichment for young gifted children*. <http://mcgate.org/early-enrichment-for-young-gifted-children/> adresinden erişildi.
- Henderson, L. M. ve Ebner, F. F. (1997). The biological basis for early intervention with gifted children. *Peabody Journal of Education*, 72(3-4), 59-80.
- Karnes, M. B. ve Johnson, L. J. (1991). The preschool/primary gifted child. *Journal for the Education of the Gifted*, 14(3), 267-283.
- Karnes, M. B., Shwedel, A. M. ve Linnemeyer, S. A. (1981). Survey of programs for the gifted. Unpublished manuscript. University of Illinois Publishing.
- Kitano, M. K. (1990). A developmental model for identifying and serving young gifted children. *Early Childhood Development and Care*, 6(3), 19-31.
- Kitano, M. K. ve Kirby, D. F. (1986). *Gifted education: A comprehensive view*. Boston: Little, Brown.
- Koç, F. ve Saranlı, A. G. (2017). Erken çocukluk dönemindeki üstün yetenekli çocuklara ilişkin Türkiye’de gerçekleştirilen lisansüstü çalışmaların çok boyutlu analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, 163-183.
- Koopmans-Dayton, J. ve Feldhusen, J. F. (1987). A resource guide for parents of gifted preschoolers. *Gifted Child Today*, (11-12), 2-7.
- Köseoğlu, S., Kalın Falakaoğlu, Ş., Taşdemir, Ö. M. ve Saranlı, A. G. (2012). *Üstün Yetenekli Çocuk Aile El Kitabı*. Ankara: Yasemin Karakaya Bilim ve Sanat Merkezi Yayınları, Ayrıntı Basımevi.
- Louis, B. ve Lewis, M. (1992). Parental beliefs about giftedness in young children and their relation to actual ability level. *Gifted Child Quarterly*, 36, 27-31.
- Luna, T. (2002). *Gifted and Talented Primary-age Students: Recommendations for Identification and Service*. Idaho State Department of Education Publishing.
- Metin, N., Bencik, S., Yılmaz, G. ve Çalışandemir, F. (2007). Gifted and Talented Children In Turkey: In Chronological Review of the Literature. E. Polyzoi ve C. F. Klassen (Ed.). *Reaching Gifted and Talented Children: Global Initiatives* içinde (s. 95-100). University of Warwick, England.
- Mooij, T. (1999). Integrating gifted children into kindergarten by improving educational processes. *Gifted Child Quarterly*, 43(2), 63-74.
- Olenchak, F. R. (1991). Assessing program effects for gifted/learning disabled students. R. Swassing ve A. Robinson (Ed.). *NAGC 1991 Research Briefs*. Washington, DC: National Association for Gifted Children.
- Reis, S. M. ve Renzulli, J. S. (2003). Research related to the schoolwide enrichment triad model. *Gifted Education International*, 18(1), 15-39.
- Reis, S. M., Eckert, R. D., Schreiber, F. J., Jacobs, J. K. Coyne, M. K. ve Richards, S. (2005). *The Schoolwide Enrichment Reading Model*. Storrs, CT: National Research Center on the Gifted and Talented.

- Reis, S. M., Gentry, M. ve Maxfield, L. R. (1998). The application of enrichment clusters to teachers' classroom practices. *Journal for Education of the Gifted*, 21, 310-324.
- Reis, S. M., Gentry, M. ve Park, S. (1995). Extending the Pedagogy of Gifted Education to All Students. Research Monograph No: 95118.
- Reis, S. M., Schader, R., Milne, H. ve Stephens, R. (2003). Music and Minds: Using a talent development approach for young adults with Williams syndrome. *Exceptional Children*, 69, 293-314.
- Renzulli, J. S. (2012). Re-examining the role of gifted education and talent development for the 21st century: A four-part theoretical approach. *Gifted Child Quarterly*, 56(3), 150-159.
- Renzulli, J. S. ve Reis, S. M. (2008). *Enriching Curriculum for All Students*. Thousand Oaks: Corwin Press.
- Renzulli, J. ve Reis, S. (1997). *The Schoolwide Enrichment Model: A How to Guide for Educational Excellence*. Creative Learning Press.
- Sak, U. (2010). *Üstün Zekâlılar: Özellikleri, Tanılanmaları, Eğitimleri*. Ankara: Maya Akademi.
- Saranlı, A. G. (2014a, 13-18 Temmuz). *The adaptation journey of Schoolwide Enrichment Model to the Turkish core curriculum*. 37th Confratute Teachers Summer Conference konferansında sunulmuş bildiri, Connecticut Üniversitesi, Connecticut, ABD.
- Saranlı, A. G. (2014b, 13-18 Temmuz). *Gifted Education in Turkey and how SEM can help?*. 37th Confratute Teachers Summer Conference konferansında sunulmuş bildiri, Connecticut Üniversitesi, Connecticut, ABD.
- Saranlı, A. G. (2016a, 10-15 Temmuz). *Implementing Type 1 enrichment in early childhood settings*. 39th Confratute Teachers Summer Conference konferansında sunulmuş bildiri, Connecticut Üniversitesi, Connecticut, ABD.
- Saranlı, A. G. (2016b). A Neglected Group for Early Intervention: Gifted and Talented Young Children. R. Efe, I. Koleva, E. Atasoy ve İ. Cürebal (Ed.). *Developments in Educational Sciences* içinde (s. 696-708). Sofia, St. Kliment Ohridski University Press.
- Saranlı, A. G. (2017a). The effectiveness of a single test approach in identifying potentially gifted young children. *Strategies for Policy in Science and Education*, 25(1), 20-33.
- Saranlı, A. G. (2017b). Eş zamanlı olmayan gelişimin üstün yetenekli çocuklardaki görünümünü üzerine bir örnek olay çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18(1), 89-108.
- Saranlı, A. G. ve Hernandez Torrano, D. (2012). *Schoolwide Enrichment Model Around The World: A crosscultural perspective on SEM*. 35th Confratute Teachers Summer Conference konferansında sunulmuş bildiri, Connecticut Üniversitesi, Connecticut, ABD.
- Saranlı, A. G. ve Metin, E. N. (2012). Üstün yetenekli çocuklarda gözlenen sosyal-duygusal sorunlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 45(1), 139-163.
- Saranlı, A. G., Er, S. ve Deniz, K. Z. (2017). Okul öncesi dönemdeki üstün yetenekli çocukların dil gelişimlerinin analizi. *Yaşadıkça Eğitim (Basımda)*.
- Silverman, L. K. (1986). Parenting young gifted children. J. R. Whitmore (Ed.). *Intellectual Giftedness in Young Children: Recognition and Development* içinde (s. 73-87). New York: Haworth.
- Silverman, L. K. (1992). The importance of early identification of gifted. *Highly Gifted Children*, 5-16.
- Silverman, L. K. (2002). Asynchronous development. M. Neihart, S. M. Reis, N. M. Robinson ve S. Moon (Ed.). *The social and emotional development of gifted children: What do we know?*. Texas: Prufrock Press.
- Sloan, C. ve Stednitz, U. (1984). The enrichment triad model for the very young gifted. *Roeper Review*, 6(4), 204-206.

- Starko, A. (1986). *It's About Time: Inservice Strategies for Curriculum Compacting*. Mansfield Center, CT: Creative Learning Press.
- Stile, S. ve Hudson, B. (1993). Early Intervention with children who are gifted. *DEC Recommended practices: Indicators of Quality in Programs for Infants and Young Children with Special Needs and Their Families* içinde (s. 127-139). Pittsburgh, PA: Division of Early Childhood, Council for Exceptional Children.
- Walsh, R. L., Hodge, K. A., Bowes, J. M. ve Kemp, C. R. (2010). Same age, different page: Catering for young gifted children in prior to school settings. *International Journal of Early Childhood*, 42, 43-58.
- Xu, Y. ve Filler, J. W. (2005). Linking assessment and intervention for developmental/functional outcomes of premature, low-birth-weight children. *Early Childhood Education Journal*, 32, 6-13.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.